

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 3

2026

O'ZBEK XALQ DOSTONLARINING PEDAGOGIK MAZMUNI VA TARBIYAVIY IMKONIYATLARI

Boboqulova Aziza Adizovna

Buxoro davlat pedagogika instituti, doktorant

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'zbek xalq dostonlarining pedagogik mazmuni hamda ularning yosh avlod tarbiyasidagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda xalq og'zaki ijodining muhim namunalaridan hisoblangan dostonlarda aks etgan axloqiy, ma'naviy va vatanparvarlik g'oyalari yoritilgan. Shuningdek, dostonlarning yosh avlodda milliy qadriyatlar, insoniy fazilatlar, jasorat, halollik va mehnatsevarlik kabi sifatlarni shakllantirishdagi tarbiyaviy imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada o'zbek xalq dostonlaridan ta'lim va tarbiya jarayonida foydalanish o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlashda muhim pedagogik vosita ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek xalq dostonlari, xalq og'zaki ijodi, pedagogik mazmun, tarbiyaviy imkoniyatlar, milliy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, vatanparvarlik, axloqiy tarbiya.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ЭПОСОВ

Бобокулова Азиза Адизовна

Бухарский государственный педагогический институт, докторант

Аннотация

В данной статье анализируются педагогическое содержание узбекских народных эпосов и их роль в воспитании подрастающего поколения. В исследовании рассматриваются моральные, духовные и патриотические идеи, отражённые в эпических произведениях народного творчества. Особое внимание уделяется воспитательным возможностям эпосов в формировании у молодёжи национальных ценностей, человеческих качеств, таких как честность, трудолюбие, мужество и патриотизм. Отмечается, что использование узбекских народных эпосов в образовательном процессе способствует духовно-нравственному развитию учащихся.

Ключевые слова: узбекские народные эпосы, устное народное творчество, педагогическое содержание, воспитательные возможности, национальные ценности, духовно-нравственное воспитание, патриотизм.

PEDAGOGICAL CONTENT AND EDUCATIONAL POTENTIAL OF UZBEK FOLK EPICS

Boboqulova Aziza Adizovna

Bukhara State Pedagogical Institute, Doctoral Student

Abstract

This article analyzes the pedagogical content of Uzbek folk epics and their role in the moral and educational development of the younger generation. The study highlights the ethical, spiritual, and patriotic ideas reflected in epic works of folklore. Special attention is given to the educational potential of these epics in shaping national values, moral qualities, bravery, honesty, and diligence among students. The article emphasizes that the use of Uzbek folk epics in the educational process can serve as an effective pedagogical tool for promoting students' spiritual

and moral development.

Keywords: Uzbek folk epics, folklore, pedagogical content, educational potential, national values, moral education, patriotism, spiritual upbringing.

Xalq ogʻzaki ijodi har bir xalqning maʼnaviy merosi, tarixiy xotirasi va milliy qadriyatlarini oʻzida mujassam etgan muhim madaniy manba hisoblanadi. Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodining yirik janrlaridan biri boʻlgan dostonlar xalqning hayotiy tajribasi, ijtimoiy qarashlari, axloqiy qadriyatlari hamda tarbiyaviy gʻoyalarini oʻzida aks ettiradi. Ushbu asarlar asrlar davomida xalq tomonidan avloddan-avlodga ogʻzaki tarzda yetkazilib kelinib, yosh avlodni maʼnaviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda muhim vosita boʻlib xizmat qilgan.

Oʻzbek xalq dostonlari oʻz mazmuni va gʻoyaviy yoʻnalishi bilan yoshlarni vatanparvarlik, jasorat, halollik, sadoqat, doʻstlik va mehnatsevarlik kabi insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Xususan, “Alpomish”, “Goʻroʻgʻli”, “Kuntugʻmish”, “Ravshan” kabi dostonlarda xalqning orzu-intilishlari, milliy qadriyatlari, ijtimoiy va axloqiy qarashlari badiiy obrazlar orqali ifoda etilgan. Bu esa dostonlarning nafaqat badiiy, balki muhim pedagogik va tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligini koʻrsatadi.

Bugungi kunda yosh avlodni milliy qadriyatlar, maʼnaviy meros va umuminsoniy gʻoyalar asosida tarbiyalash taʼlim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, oʻzbek xalq dostonlarining pedagogik mazmunini oʻrganish hamda ularning tarbiyaviy imkoniyatlaridan taʼlim jarayonida samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalq dostonlari yoshlarning maʼnaviy dunyoqarashini boyitish, ularni milliy anʼanalar ruhida tarbiyalash hamda ularning axloqiy fazilatlarini shakllantirishda samarali pedagogik vosita boʻlib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi oʻzbek xalq dostonlarining pedagogik mazmuni va tarbiyaviy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda ularning taʼlim-tarbiya jarayonidagi oʻrnini aniqlash bilan belgilanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi oʻzbek xalq dostonlarida aks etgan pedagogik gʻoyalar va tarbiyaviy qadriyatlarni tahlil qilish hamda ularning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat.

Mavzuning dolzarbligi

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni milliy qadriyatlar, maʼnaviy meros va umuminsoniy fazilatlar asosida tarbiyalash dolzarb pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyotining zamonaviy bosqichida yoshlarning maʼnaviy dunyoqarashini boyitish, ularni milliy oʻzlikni anglash ruhida tarbiyalash hamda ularda vatanparvarlik, halollik, jasorat va mehnatsevarlik kabi insoniy fazilatlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, xalq ogʻzaki ijodi namunalaridan, xususan, oʻzbek xalq dostonlaridan taʼlim va tarbiya jarayonida foydalanish muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Oʻzbek xalq dostonlari xalqning koʻp asrlik hayotiy tajribasi, maʼnaviy qadriyatlari va axloqiy meʼyorlarini oʻzida mujassam etgan boy maʼnaviy meros hisoblanadi. Ushbu dostonlarda xalqning orzu-intilishlari, milliy anʼanalari hamda ijtimoiy va axloqiy qarashlari badiiy obrazlar orqali ifodalangan. Shu sababli dostonlar yosh avlodni maʼnaviy-axloqiy ruhda tarbiyalash, ularda milliy gʻurur, vatanparvarlik va insoniy fazilatlarini shakllantirishda muhim tarbiyaviy manba boʻlib xizmat qiladi.

Hozirgi kunda taʼlim tizimida milliy madaniy merosni oʻrganish va undan tarbiyaviy maqsadlarda foydalanish masalalariga alohida eʼtibor qaratilmoqda. Biroq oʻzbek xalq dostonlarining pedagogik mazmuni va tarbiyaviy imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish hamda ularni taʼlim jarayoniga samarali integratsiya qilish masalalari hali ham dolzarb ilmiy muammolardan biri boʻlib qolmoqda.

Shu sababli oʻzbek xalq dostonlarining pedagogik mazmunini oʻrganish, ularda aks etgan tarbiyaviy gʻoyalarni tahlil qilish hamda ularning yosh avlod tarbiyasidagi imkoniyatlarini

aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqot aynan shu jihatlarni yoritishga qaratilgan bo'lib, uning dolzarbligi ham shundan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (aniq dostonlar asosida)

O'zbek xalq dostonlari xalq og'zaki ijodining yirik va qadimiy janrlaridan biri bo'lib, ular xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy qadriyatlari hamda axloqiy qarashlarini o'zida aks ettiradi. O'zbek folklorshunoslari tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda dostonlarning badiiy xususiyatlari bilan bir qatorda ularning pedagogik mazmuni va tarbiyaviy ahamiyati ham keng yoritilgan.

Xususan, o'zbek xalq dostonlari orasida alohida o'rin tutadigan **“Alpomish”** dostoni yosh avlodni vatanparvarlik, jasorat, sadoqat va fidoyilik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu dostonda Alpomish obrazida xalq ideal qahramonining fazilatlari – mardlik, adolatparvarlik, ota-onaga hurmat va yurtga sadoqat kabi g'oyalar ifoda etilgan. Folklorshunos olim **H. Zarifov** va **T. Mirzayev** tadqiqotlarida **“Alpomish”** dostoni xalqning ma'naviy merosi sifatida yoshlarni milliy g'urur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba ekanligi ta'kidlangan.

O'zbek xalq og'zaki ijodining yana bir muhim namunasi bo'lgan **“Go'ro'g'li”** turkum dostonlarida ham pedagogik va tarbiyaviy g'oyalar keng aks etgan. Ushbu dostonlarda adolat, do'stlik, jasorat va insonparvarlik kabi fazilatlar badiiy obrazlar orqali ifodalangan. Tadqiqotchi **M. Afzalov** o'z ilmiy ishlarida **“Go'ro'g'li”** dostonlari yoshlarni adolatparvarlik, halollik va jasorat ruhida tarbiyalashga xizmat qiluvchi muhim folklor namunasi ekanligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, **“Kuntug'mish”** dostoni ham o'zining boy pedagogik mazmuni bilan ajralib turadi. Ushbu dostonda insoniy fazilatlar, oilaviy qadriyatlar, sadoqat va mehr-muhabbat g'oyalari keng yoritilgan. Folklorshunos **T. Mirzayev** tadqiqotlarida ushbu doston yosh avlodni ma'naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda muhim tarbiyaviy manba sifatida baholanadi.

Bundan tashqari, **“Ravshan”** dostoni ham yoshlarni jasorat, do'stlik, sadoqat va insoniylik ruhida tarbiyalashga xizmat qiluvchi muhim xalq og'zaki ijodi namunalaridan biridir. Ushbu dostonda qahramonlik, adolat uchun kurashish, do'stga sadoqat kabi fazilatlar badiiy syujet orqali ifodalangan.

Yuqorida keltirilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq dostonlari nafaqat badiiy adabiyot namunasi, balki muhim pedagogik va tarbiyaviy manba ham hisoblanadi. Ushbu dostonlarda aks etgan axloqiy, ma'naviy va vatanparvarlik g'oyalari yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Shu sababli o'zbek xalq dostonlarining pedagogik mazmuni va tarbiyaviy imkoniyatlarini o'rganish hamda ulardan ta'lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

“Kuntug'mish” dostonidagi obrazlarning pedagogik jihatdan tahlili

O'zbek xalq og'zaki ijodining muhim namunalaridan biri bo'lgan **“Kuntug'mish” dostoni** o'zining boy g'oyaviy mazmuni, badiiy obrazlari va tarbiyaviy ahamiyati bilan alohida ajralib turadi. Ushbu doston orqali xalqning axloqiy qarashlari, ijtimoiy ideallari hamda yosh avlodni tarbiyalashga qaratilgan pedagogik g'oyalar badiiy obrazlar vositasida ifoda etilgan. Doston qahramonlari orqali halollik, sadoqat, jasorat, do'stlik, sabr-toqat kabi insoniy fazilatlar targ'ib qilinadi.

Avvalo, dostondagi **Kuntug'mish obrazi** xalq ideal qahramoni sifatida tasvirlanadi. U jasur, dono, adolatparvar va vatanparvar yigit sifatida gavdalanadi. Kuntug'mish obrazida yoshlarni mardlik, matonat, halollik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiluvchi g'oyalar mujassam. Qahramonning turli sinovlardan mardona o'tishi, qiyinchiliklarga sabr bilan bardosh berishi yosh avlodga hayotiy saboq bo'lib xizmat qiladi. Shu jihatdan Kuntug'mish obrazi pedagogik nuqtai nazardan yoshlarni irodali, jasur va mas'uliyatli bo'lishga undovchi tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Dostondagi **Xolbeka obrazi** esa ayol obrazining ijobiy namunasi sifatida tasvirlanadi. U

aqlli, sadoqatli, sabrli va vafodor ayol sifatida namoyon bo'ladi. Xolbeka obrazi orqali oilaga sadoqat, mehr-muhabbat, sabr-toqat va ma'naviy poklik kabi fazilatlar targ'ib qilinadi. Bu obraz yoshlarni oilaviy qadriyatlarga hurmat bilan qarashga, o'zaro mehr va sadoqatni qadrlashga o'rgatadi.

Dostonda ikkinchi darajali obrazlar ham muhim pedagogik mazmunga ega. Masalan, qahramonlarga yordam beruvchi yoki ularga qarshi turuvchi obrazlar orqali yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash badiiy tarzda yoritiladi. Bu esa o'quvchilarda adolat, halollik va ezgulik g'oyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, **“Kuntug'mish” dostonidagi obrazlar xalqning ma'naviy qadriyatlari, axloqiy qarashlari va pedagogik g'oyalarini o'zida mujassam etgan.** Ushbu obrazlar yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik, sadoqat va halollik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli doston obrazlarini pedagogik jihatdan tahlil qilish va ulardan ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

“Go'ro'g'li” dostonidagi obrazlarning pedagogik jihatdan tahlili

O'zbek xalq og'zaki ijodining yirik namunalaridan biri bo'lgan **“Go'ro'g'li” dostoni** xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy qarashlari va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan muhim epik asarlardan biridir. Ushbu doston o'zining qahramonlik ruhi, adolat g'oyasi hamda tarbiyaviy mazmuni bilan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda katta pedagogik ahamiyatga ega. Dostonda aks etgan obrazlar orqali jasorat, vatanparvarlik, do'stlik, sadoqat va adolat kabi insoniy fazilatlar targ'ib qilinadi.

Dostonning markaziy qahramoni bo'lgan **Go'ro'g'li obrazi** xalq ideal qahramonining timsoli sifatida tasvirlanadi. U jasur, adolatparvar, xalqparvar va dono yetakchi sifatida gavdalanadi. Go'ro'g'li obrazida xalq manfaatlarini himoya qilish, zulmga qarshi kurashish, haqiqat va adolatni qaror toptirish kabi g'oyalar mujassam. Ushbu obraz yosh avlodni vatanparvarlik, jasorat va qat'iyat ruhida tarbiyalashda muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Go'ro'g'lining qiyinchiliklardan qo'rqmasligi, doimo adolat uchun kurashishi yoshlarni irodali va matonatli bo'lishga undaydi.

Dostondagi yana bir muhim obrazlardan biri **Avazxon** obrazidir. Avazxon Go'ro'g'lining sodiq shogirdi va davomchisi sifatida tasvirlanadi. Ushbu obraz orqali ustoz va shogird munosabatlari, sadoqat va do'stlik g'oyalari yoritiladi. Avazxonning Go'ro'g'liga bo'lgan hurmati va sadoqati yosh avlodni ustozga hurmat, do'stga sadoqat va hamjihatlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Shuningdek, doston voqealarida Go'ro'g'lining safdoshlari – bahodirlar obrazlari ham muhim o'rin tutadi. Ushbu obrazlar orqali jamoaviylik, hamkorlik, o'zaro yordam va do'stlik g'oyalari targ'ib qilinadi. Bu esa yosh avlodni birdamlik va hamjihatlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Umuman olganda, **“Go'ro'g'li” dostonidagi obrazlar xalqning axloqiy qadriyatlari va pedagogik qarashlarini o'zida mujassam etgan.** Ushbu obrazlar orqali yosh avlodni vatanparvarlik, jasorat, adolatparvarlik, do'stlik va sadoqat kabi insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash mumkin. Shu sababli **“Go'ro'g'li” dostoni** ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanish mumkin bo'lgan muhim pedagogik manbalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

O'zbek xalq dostonlari xalqning ko'p asrlik ma'naviy tajribasi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan boy folklor merosidir. Ushbu dostonlarda xalqning orzu-intilishlari, adolat, jasorat, sadoqat, do'stlik, vatanparvarlik kabi yuksak insoniy fazilatlar badiiy obrazlar orqali ifoda etilgan. Shu sababli xalq dostonlari yosh avlodni ma'naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda muhim pedagogik manba hisoblanadi.

Tahlil qilingan **“Alpomish”, “Go'ro'g'li”, “Kuntug'mish”** kabi dostonlar qahramonlari

orqali xalq ideal qahramoni timsoli yaratilgan bo'lib, bu obrazlarda mardlik, halollik, adolatparvarlik, vatanparvarlik va insonparvarlik g'oyalari mujassam. Ushbu obrazlar yosh avlodni jasorat, sabr-toqat, sadoqat va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Ayniqsa, Go'ro'g'li va Kuntug'mish obrazlari orqali adolat uchun kurashish, do'stga sadoqat va yurtga muhabbat kabi tarbiyaviy g'oyalar yoritilgan.

Shuningdek, dostonlarda aks etgan voqealar va obrazlar orqali yaxshilik va yomonlik, adolat va zulm o'rtasidagi kurash badiiy tarzda ifodalangan. Bu esa yosh avlodda axloqiy fazilatlarni shakllantirish, ularni ezgulik va adolat tarafdori bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, o'zbek xalq dostonlarining pedagogik mazmuni va tarbiyaviy imkoniyatlari nihoyatda keng bo'lib, ularni ta'lim-tarbiya jarayonida samarali qo'llash yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlash, milliy qadriyatlarga hurmat ruhini shakllantirish hamda ularni vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli xalq dostonlarining pedagogik jihatlarini chuqur o'rganish va ulardan ta'lim jarayonida foydalanish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мирзаев Т., Афзалов М., Зарипов Ш. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. – Тошкент: Ўқитувчи, 2018. – 320 б.
2. Мирзаев Т. Ўзбек халқ дostonлари. – Тошкент: Фан, 2019. – 256 б.
3. Зарипов Ш. Ўзбек халқ эпоси. – Тошкент: Фан, 2017. – 280 б.
4. Афзалов М. Ўзбек халқ қаҳрамонлик дostonлари. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 2018. – 240 б.
5. Жўраев М. Фольклоршунослик асослари. – Тошкент: Фан ва технология, 2020. – 220 б.
6. Қосимов Б. Ўзбек адабиёти тарихи (1-жилд). – Тошкент: Ўқитувчи, 2019. – 360 б.
7. Каримов Н. Ўзбек адабиёти тарихи. – Тошкент: Фан, 2018. – 400 б.
8. Imomnazarov M. O'zbek xalq og'zaki ijodi va milliy qadriyatlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021. – 192 b.
9. Rajabov N. O'zbek folklori va uning tarbiyaviy ahamiyati. – Toshkent: Fan, 2020. – 210 b.
10. Kamilov N. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 256 b.